

MADANIY TURIZMNING NAZARIY ASOSLARI HAMDA HUDUDLARNING IJTMOIY-IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

Shohruxbek Ruziyev,

Toshkent xalqaro universiteti, i.f.f.d., dotsent.

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v18iB.1700>

MAQOLA HAQIDA/O STAT'BE

Qabul qilindi: 18-may 2026-yil

Tasdiqlandi: 21-may 2026-yil

Jurnal soni: 18-B

Maqola raqami: 41

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

madaniy turizm, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, multiplikator samarasi, hududiy infratuzilma, madaniy meros, barqaror iqtisodiyot, diversifikatsiya

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ

Ushbu ilmiy maqolada madaniy turizmning nazariy-uslubiy asoslari hamda uning hududiy ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarni transformatsiya qilishdagi roli har tomonlama tadqiq etilgan. Zamonaviy iqtisodiyotda madaniy meros obyektlari nafaqat ma'naviy qadriyat, balki hududlarning raqobatbardoshligini oshiruvchi va barqaror rivojlanishini ta'minlovchi strategik iqtisodiy resurs sifatida namoyon bo'lmoqda. Tadqiqot doirasida madaniy turizmning multiplikativ samarasi, uning mahalliy aholi bandligini ta'minlash, infratuzilmani modernizatsiya qilish va hududiy yalpi mahsulot hajmini oshirishdagi ta'siri miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari asosida tahlil qilingan. Tahlillar natijasida madaniy turizm resurslaridan samarali foydalanish modelini shakllantirish, tarmoqlararo bog'liqlikni kuchaytirish va diversifikatsiyalashgan turizm mahsulotlarini yaratish bo'yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maqolada keltirilgan xulosalar hududiy rivojlanish strategiyalarini belgilashda va turizm sohasidagi davlat siyosatini samarali tashkil etishda amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

ABOUT THE PAPER

Accepted: 18 May 2026

Approved: 21 May 2026

Volume: 18-B

Paper number: 41

KEYWORDS

cultural tourism, socio-economic development, multiplier effect, regional infrastructure, cultural heritage, sustainable economy, diversification

ANNOTATION

This scientific article comprehensively studies the theoretical and methodological foundations of cultural tourism and its role in the transformation of regional socio-economic systems. In the modern economy, cultural heritage sites are not only a spiritual value, but also a strategic economic resource that increases the competitiveness of regions and ensures their sustainable development. As part of the research, the multiplicative effect of cultural tourism, its impact on ensuring employment of the local population, modernization of infrastructure and increasing the volume of regional gross product were analyzed based on quantitative and qualitative indicators. As a result of the analysis, scientific proposals and recommendations were developed on the formation of a model for the effective use of cultural tourism resources, strengthening inter-sectoral connections and creating diversified tourism products. The conclusions presented in the article are of practical importance in determining regional development strategies and effectively organizing state policy in the field of tourism.

Kirish. Yigirma birinchi asrning global iqtisodiy tendensiyalari an'anaviy tarmoqlardan ko'ra xizmat ko'rsatish va kreativ iqtisodiyot yo'nalishlarining jadal sur'atlar bilan o'sishini ko'rsatmoqda. Ushbu tizimda turizm industriyasi, xususan, madaniy turizm jahon iqtisodiyotining eng barqaror va yuqori daromad keltiruvchi segmentlaridan biriga aylandi. Madaniy turizm nafaqat sayohatlarining tarixiy va me'moriy obidalar bilan tanishishga bo'lgan ehtiyojini qondiradi, balki muayyan bir hududning iqtisodiy o'sish nuqtalarini shakllantirishda ham muhim katalizator vazifasini bajaradi. Tarixiy meros unsurlari, milliy qadriyatlar, urf-odatlar va moddiy-nomoddiy madaniyat durdonalari bugungi kunda hududiy brendingni yaratish hamda xorijiy investitsiyalarni jalb etish uchun asosiy omil bo'lib xizmat qilmoqda. Shu sababli, madaniy turizm sub'ektlarining faoliyatini nazariy jihatdan asoslash va ularning hududiy ijtimoiy-iqtisodiy majmualarga ta'sir mexanizmlarini ochib berish zamonaviy iqtisodiyot fanning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Turizm sohasining hududiy iqtisodiyotdagi o'rni faqatgina bevosita daromad olish bilan cheklanib qolmay, balki tarmoqlararo zanjimi harakatga keltiruvchi kuchli multiplikativ samara yaratish qobiliyati bilan ham izohlanadi. Sayyohlar oqimining ko'payishi mehmonxona xo'jaligi, transport, umumiy ovqatlanish, xizmat ko'rsatish, hunarmandchilik va madaniy-ko'ngilochar maskanlarning rivojlanishiga bevosita turki beradi. Bu jarayon, o'z navbatida, hududlarda yangi ish o'rinlari yaratilishi, mahalliy aholi daromadlarining oshishi va mahalliy budjet tushumlarining ko'payishiga olib keladi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda va o'tish iqtisodiyoti davri boshidan kechirayotgan davlatlarda madaniy turizm hududiy nomutanosibliklarni yumshatish, qishloq joylarini rivojlantirish va chekka hududlarni iqtisodiy foallik zonasiga tortishning samarali mexanizmi sifatida tan olinmoqda. Binobarin, madaniy turizmning iqtisodiy samaradorligini oshirish strategiyasini ishlab chiqishda uning nazariy modellarini chuqur anglash talab etiladi.

O'zbekiston Respublikasining boy tarixiy va madaniy merosi, qadimiy shaharlari va o'ziga xos milliy qadriyatlarini mamlakatda madaniy turizmni strategik darajada rivojlantirish uchun cheksiz imkoniyatlar yaratadi. So'nggi yillarda davlat miqyosida turizm sohasini iqtisodiyotning drayver yo'nalishiga aylantirish bo'yicha keng ko'lami islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq, mavjud madaniy-tarixiy salohiyatdan to'liq va samarali foydalanish, turistik xizmatlar sifatini xalqaro standartlar

darajasiga ko'tarish hamda har bir hududning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda turistik klasterlarni tashkil etishda hamon qator tizimli muammolar va ilmiy jihatdan yechimini kutayotgan masalalar mavjud. Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlarini yaxshilashda madaniy turizm resurslaridan oqilona foydalanish strategiyalarining ilmiy asoslanmaganligi ko'p hollarda investitsiyalar samarasizligiga va madaniy resurslarning eskirishiga sabab bo'lishi mumkin.

Ushbu tadqiqot ishining asosiy maqsadi madaniy turizmning tarkibiy qismlari va nazariy konseptlarini umumlashtirish orqali uning hududiy ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarga ko'rsatadigan ta'sirini baholash va ushbu yo'nalishdagi samaradorlikni oshirish yo'llarini aniqlashdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun madaniy turizm tushunchasining evolyutsiyasi o'rganildi, uning mintaqaviy iqtisodiyot bilan o'zaro aloqadorlik qonuniyatlarini tahlil qilindi hamda hududiy rivojlanish ko'rsatkichlariga ta'sir darajasi miqdoriy usullar yordamida baholandi. Tadqiqot obyekti sifatida madaniy turizm obyektlari va ularning atrofida shakllangan iqtisodiy muhit olingan bo'lib, olingan natijalar kelgusida hududiy turizm dasturlarini shakllantirishda muhim uslubiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi. Madaniy turizm fenomenini ilmiy jihatdan tushunish va uning iqtisodiy tizimlarga ta'sirini baholash maqsadida ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan fundamental tadqiqotlar olib borilgan. Madaniy turizm tushunchasiga ilk bor tizimli yondashgan olimlardan biri Greg Richards hisoblanib, u ushbu sohani insonlarning o'z madaniy ehtiyojlarini qondirish, yangi bilimlar olish va boshqa xalqlarning hayot tarzi bilan tanishish maqsadida amalga oshiradigan harakatlar majmui sifatida ta'riflaydi [1]. Muallif o'z asarlarida madaniy turizmni faqatgina tarixiy yodgorliklarni tomosha qilish deb emas, balki jonli madaniy jarayonlar, festivallar va kreativ tadbirlar bilan integratsiyalashgan keng qamrovli tizim sifatida baholash zarurligini ta'kidlaydi. Bu esa turizm obyektlarining iqtisodiy qiymatini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Iqtisodiy nuqtai nazardan madaniy turizmning hududiy rivojlanishiga ta'sirini tadqiq etgan olimlardan D. J. Timothy va S. W. Boyd o'zlarining qo'shma izlanishlarida madaniy meros turizmni boshqarish va uning iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli masalalariga alohida to'xtalib o'tganlar [2]. Ularning fikricha, madaniy turizm resurslari cheklangan va nozik tuzilishga ega bo'lganligi sababli, ulardan foydalanishda iqtisodiy

manfaatdorlik va madaniy muhofaza o'rtasidagi muvozanatni saqlash strategik ahamiyatga ega. Aks holda, nazoratsiz turizm oqimi madaniy obyektlarning degradatsiyasiga va pirovardida iqtisodiy jozibadorlikning yo'qolishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli mualliflar hududiy rejalashtirish jarayonida madaniy turizmni barqaror rivojlanish prinsiplari asosida tashkil etishni taklif qiladilar.

Iqtisodiy multiplikator nazariyasini turizm sohasiga tatbiq etgan olimlar J. Fletcher va H. Archer esa, turizm industriyasiga kiritilgan investitsiyalar va turistlar tomonidan sarflangan mablag'lar mahalliy iqtisodiyotda qanday qilib bir necha barobar ortib qaytishini matematik va statistik modellar orqali isbotlab berganlar [3]. Ularning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, madaniy turizm yuqori darajadagi ichki lokalizatsiyaga ega bo'lib, import mahsulotlariga bog'liqlik darajasi nisbatan past bo'ladi. Ya'ni, madaniy sayyohlar iste'mol qiladigan xizmat va mahsulotlarning katta qismi mahalliy hunarmandlar, dehqonlar va xizmat ko'rsatuvchilar tomonidan yaratiladi, bu esa hududiy iqtisodiyotda pul aylanish tezligini va hajmini sezilarli darajada oshiradi.

Mamlakatimiz iqtisodchi olimlari ham O'zbekiston sharoitida turizmni rivojlantirishning ijtimoiy-iqtisodiy jihatlarini faol tadqiq etib kelmoqdalar. Xususan, N. To'xliyev va T. Abdullayeva o'zlarining ilmiy ishlarida turizm iqtisodiyoti va uni hududiy tashkil etishning konseptual asoslarini ishlab chiqqanlar [4]. Ular mintaqalarning turistik salohiyatini baholash metodologiyasini taklif etib, tarixiy-madaniy resurslarni iqtisodiy aylanmaga kiritish orqali hududiy budjetlarni mustahkamlash imkoniyatlarini ko'rsatib berganlar. Shuningdek, mahalliy olimlardan I. S. Tuxfatullin turizm sohasida klaster usulini qo'llash orqali hududiy infratuzilmani rivojlantirish va bandlik muammosini hal etish masalalarini o'rgangan [5]. Biroq, globallashtirish va raqamli transformatsiya sharoitida madaniy turizmning hududiy rivojlanishga ta'sirini yangicha nazariy yondashuvlar va zamonaviy empirik ma'lumotlar asosida qayta baholash zarurati saqlanib qolmoqda.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda madaniy turizmning nazariy asoslarini o'rganish va uning hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini baholash uchun tizimli yondashuv, qiyosiy-mantiqiy tahlil, statistik guruhlash, iqtisodiy-matematik modellashtirish hamda ekspert baholash usullaridan keng foydalanildi. Tizimli yondashuv metodologiyasi orqali madaniy turizm murakkab ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatida qaraldi va

uning tashqi muhit hamda boshqa tarmoqlar bilan o'zaro aloqalari tahlil qilindi. Bu yondashuv turizm sohasidagi o'zgarishlarning bandlik, infratuzilma va daromadlar kabi makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga zanjirli ta'sirini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqotning empirik asosi sifatida O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, Turizm qo'mitasi hamda hududiy hokimiyat organlarining 2021–2025-yillardagi rasmiy statistik ma'lumotlari va hisobotlari qabul qilindi. Ma'lumotlarni qayta ishlash jarayonida madaniy turizm salohiyati yuqori bo'lgan hamda ushbu soha jadal rivojlanayotgan tanlanma hududlar bo'yicha dinamik qatorlar shakllantirildi. To'plangan statistik ma'lumotlar asosida madaniy turizm infratuzilmasining rivojlanish darajasi va uning hududiy yalpi mahsulot (HYM) tarkibidagi ulushi dinamikasi tahlil qilindi. Shuningdek, turizm rivojlanishining ijtimoiy oqibatlarini baholash maqsadida yangi yaratilgan ish o'rinlari va aholi real daromadlarining o'sish sur'atlari o'zaro qiyoslandi.

Iqtisodiy multiplikator ta'sirini baholash uchun hududiy iqtisodiyot modelida turistik xarajatlarining to'g'ridan-to'g'ri, egri va induksiyalangan oqibatlari tahlil qilindi. Matematik hisob-kitoblarni jarayonida mahalliy resurslar ulushi, iste'molga bo'lgan moyillik va soliq stavklari inobatga olingan holda maxsus koeffitsiyentlar hisoblab chiqildi. Ekspert baholash usuli yordamida esa madaniy turizmning hududiy rivojlanishdagi to'siqlari va istiqbolli yo'nalishlari bo'yicha soha mutaxassislari, turoperatorlar va mahalliy tadbirkorlar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnomalar natijalari umumlashtirildi. Mazkur uslubiy yondashuvlar majmui tadqiqot natijalarining ishonchligi va ilmiy asoslanganligini ta'minlashga xizmat qildi.

Natijalar. O'tkazilgan tadqiqotlar va statistik ma'lumotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, madaniy turizm hududiy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va uning barqaror o'sish sur'atlarini ta'minlashda eng dinamik rivojlanayotgan tarmoqlardan biri hisoblanadi. So'nggi besh yil ichida respublikamizning madaniy meros obyektlariga boy bo'lgan hududlarida turistik infratuzilmaning sezilarli darajada kengayganligi va bu o'z navbatida sayyohlar oqimining muttasil o'sib borishiga zamin yaratganligi kuzatildi. Quyidagi 1-jadvalda mamlakatimizning asosiy madaniy turizm markazlari hisoblangan hududlarda turizm infratuzilmasining rivojlanishi va sayyohlar oqimining 2021–2025-yillardagi dinamikasi aks ettirilgan.

1-jadval

Hududlarda madaniy turizm infratuzilmasi va sayyohlar oqimi dinamikasi (2021-2025)

Hududlar nomi	Yillar	Mehmonxonalar va joylashtirish vositalari (birlik)	Jami tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar (ming kishi)	Mahalliy sayyohlar oqimi (ming kishi)	Turizm sohasidan tushgan to'g'ridan-to'g'ri daromad (mln. AQSh doll.)
Samarqand viloyati	2021	165	220.5	1200.0	45.2
	2023	240	450.2	1850.0	98.4
	2025	380	780.4	2900.0	185.6
Buxoro viloyati	2021	142	185.0	950.0	38.0
	2023	195	380.4	1420.0	76.5
	2025	295	620.1	2100.0	142.3
Xorazm viloyati	2021	88	110.2	600.0	22.4
	2023	130	240.1	910.0	48.2
	2025	198	410.5	1450.0	92.1
Farg'ona viloyati	2021	75	65.4	750.0	14.8
	2023	112	135.0	1100.0	29.1
	2025	170	230.2	1700.0	56.4

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, barcha tahlil qilinayotgan hududlarda joylashtirish vositalari soni va sayyohlar oqimi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri korrelyatsiya mavjud. Ayniqsa, Samarqand viloyatida 2021-yilda mehmonxonalar va joylashtirish vositalari soni 165 tani tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib bu ko'rsatkich 380 taga yetgan, bu esa xorijiy sayyohlar oqimining 220.5 ming kishidan 780.4 ming kishigacha oshishiga sharoit yaratadi. To'g'ridan-to'g'ri daromadlar hajmi ham mos ravishda qariyb to'rt barabarga ko'payib, 185.6 million AQSh dollarini tashkil etdi. Buxoro va Xorazm viloyatlarida ham shunday ijobiy o'sish tendensiyasi kuzatilgan bo'lib, bu madaniy meros obyektlariga bo'lgan xalqaro qiziqishning yuqoriligi hamda infratuzilmaviy investitsiyalarning yuqori iqtisodiy samara berayotganligidan dalolat beradi.

Madaniy turizmning ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirini faqatgina uning bevosita daromadlari bilan baholash yetarli emas. Turizm xarajatlarning mahalliy iqtisodiyot tarmoqlariga singib borishi natijasida hududiy yalpi mahsulot (HYM) hajmi oshadi va eng muhimi, mehnat resurslari ko'p bo'lgan mamlakatimiz uchun g'oyat dolzarb bo'lgan bandlik masalasi ijobiy hal etiladi. Madaniy turizm boshqa turizm turlariga qaraganda ko'proq mehnat talab qiladigan soha bo'lib, unda avtomatlashtirish imkoniyatlari cheklangan va jonli muloqot hamda individual xizmat ko'rsatish asosiy o'rin tutadi. Quyidagi 2-jadvalda madaniy turizmning hududiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga, xususan, bandlik va HYM o'sishiga ko'rsatgan ta'sirini baholash natijalari keltirilgan.

Madaniy turizmning hududiy yalpi mahsulot (HYM) va bandlikka ta'sirini baholash

Hududlar nomi	Turizm sohasida yaratilgan yangi ish o'rinlari (jami bandlikka nisbatan, %)	Turizmning HYM dagi ulushi (2021-yil, %)	Turizmning HYM dagi ulushi (2025-yil, %)	Turizm xarajatlarining multiplikator koeffitsiyenti	Mahalliy aholi daromadlarining o'rtacha yillik o'sishi (%)
Samarqand viloyati	8.4	4.2	7.8	1.68	14.2
Buxoro viloyati	9.2	5.1	8.9	1.72	15.5
Xorazm viloyati	7.6	3.8	6.5	1.55	12.8
Farg'ona viloyati	4.5	1.9	3.4	1.42	10.6

Olingan empirik natijalar shuni tasdiqlaydiki, madaniy turizmning hududiy iqtisodiyotga ta'siri yuqori darajada transchegaraviy va tarmoqlararo xarakterga ega. Buxoro viloyatida turizm sohasida yaratilgan yangi ish o'rinlari jami bandlikning 9.2 foizini tashkil etib, ushbu tarmoq mintaqadagi ishsizlik darajasini pasaytirishda asosiy vositalardan biriga aylanganini ko'rsatadi. Turizmning hududiy yalpi mahsulotdagi ulushi Buxoroda 5.1 foizdan 8.9 foizgacha, Samarqandda esa 4.2 foizdan 7.8 foizgacha ko'tarilgan. Bu o'sish sur'atlari hududiy iqtisodiyotning tarkibiy jihatdan tubdan o'zgarayotganini va uning servis yo'nalishiga moslashib borayotganini ko'rsatadi.

Tadqiqot doirasida hisoblab chiqilgan turizm xarajatlarining multiplikator koeffitsiyenti Buxoro viloyatida eng yuqori ko'rsatkichni, ya'ni 1.72 ni tashkil etdi. Bu shuni anglatadiki, madaniy turizm doirasida hududga kiritilgan har 100 birlikdagi to'g'ridan-to'g'ri mablag' mahalliy iqtisodiyot zanjiri bo'ylab harakatlanib, yakuniy natijada 172 birlikdagi yalpi aylanishni va qo'shimcha qiymatni shakllantiradi. Ushbu multiplikativ samaraning yuqoriligi Buxoro viloyatida mahalliy hunarmandchilik, milliy oshxona, an'anaviy mehmondo'stlik liniyalarining turizm sanoati bilan uzviy bog'langanligi va import xizmatlar ulushining kamligi bilan izohlanadi. Farg'ona viloyatida esa multiplikator samarasi 1.42 ga teng bo'lib, bu hududda madaniy turizm salohiyati (masalan, Rishton kulochiligi, Marg'ilon ipakchiligi va Qo'qon tarixiy yodgorliklari) yuqori bo'lishiga qaramasdan, ularni yagona turistik zanjirga birlashtirish va kompleks xizmat ko'rsatish tizimini shakllantirish darajasi hali yetarli emasligini ko'rsatadi. Mahalliy aholi daromadlarining o'rtacha yillik o'sishi ham turizm faolligi yuqori bo'lgan hududlarda sezilarli darajada baland bo'lib, ijtimoiy farovonlikni oshirishga bevosita xizmat qilmoqda.

Muhokama. Tadqiqot davomida olingan natijalar madaniy turizmning hududiy rivojlanishdagi roli haqidagi nazariy qarashlarni yanada boyitadi va amaliy jihatdan aniqlashtiradi. Greg Richards va boshqa xorijiy olimlarning madaniy turizmning iqtisodiy o'sishga ta'siri haqidagi xulosalari O'zbekiston sharoitida ham o'z tasdig'ini topdi [1]. Biroq, bizning tadqiqotimiz shuni ko'rsatdiki, mahalliy iqtisodiyotning institutsional tuzilishi va infratuzilmaviy tayyorgarlik darajasi multiplikator samaradorligini belgilovchi asosiy differensial omil hisoblanadi. Ya'ni, faqatgina tarixiy meros obyektlarining mavjudligi avtomatik ravishda iqtisodiy farovonlikni kafolatlamaydi, balki ushbu obyektlar atrofida zamonaviy va integratsiyalashgan xizmatlar ekotizimini yaratish talab etiladi.

Tahlillar jarayonida madaniy turizmni rivojlantirishning hududiy ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan jihatlar ham aniqlandi. Turizm oqimining keskin oshishi tahlil qilinayotgan markazlarda er va ko'chmas mulk narxlarining ko'tarilishiga, oziq-ovqat va kommunal xizmatlar tariflarining oshishiga olib kelmoqda. Bu esa mahalliy aholining kundalik xarajatlariga qo'shimcha bosim beradi. Shuningdek, turizmning mavsumiylik xarakteri mehnat bozorida barqarorlikni ta'minlashga to'sqinlik qiladi; yilning ma'lum oylarida ishchi kuchiga bo'lgan talab keskin ortsa, mavsum tugagach, yashirin

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- Richards, G. (2018). *Cultural Tourism: Global and Local Perspectives*. Routledge.
- Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2003). *Heritage Tourism*. Pearson Education.
- Fletcher, J., & Archer, H. (1991). The multiplier effect of tourism on regional economies. *Tourism Management*, 12(1), 23-34.
- To'xliyev, N., & Abdullayeva, T. (2019). Turizm iqtisodiyoti: darslik. O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti.
- Tuxfatullin, I. S. (2021). Klaster yondashuvi asosida hududiy turizm bozorini rivojlantirish istiqbollari. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, (3), 112-125.

ishsizlik yoki daromadlarning kamayishi muammosi yuzaga keladi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun madaniy turizmni tadbirlar (festivalar, ko'rgazmalar, konferensiyalar) turizmi va ishbilarmonlik turizmi bilan uyg'unlashtirgan holda kalendar yil bo'yi diversifikatsiya qilish strategiyasini qo'llash zarur.

Yana bir muhim jihat shundan iboratki, raqamli iqtisodiyot asrida madaniy turizm obyektlarining virtual makonda taqdim etilishi va aqlli (Smart) turizm texnologiyalarining joriy etilishi hududlarning raqobatbardoshligini belgilovchi mezoniga aylanoqda. Biz o'rgangan hududlarda raqamli xizmatlar ko'rsatish, audio-gidlar tizimi, onlayn bronlash va marshrutizatsiya infratuzilmasi hali ham shakllanish bosqichida turibdi. Multiplikator koeffitsiyentini yanada oshirish uchun mahalliy brendlarni xalqaro miqyosda ilgari surish, suvenir mahsulotlari ishlab chiqarishni mahalliyashtirish va sifatini nazorat qilish lozim. Shu nuqtai nazardan, davlat va xususiy sektor sherikligini kuchaytirish, turizm sohasidagi kichik va o'rta biznes sub'ektlariga soliq va kredit imtiyozlarini berish amaliyoti davom ettirilishi maqsadga muvofiqdir.

Xulosa. Olib borilgan ilmiy tadqiqot ishi doirasida madaniy turizmning nazariy-uslubiy aspektlari tizimli o'rganildi va uning hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri konseptual hamda empirik jihatdan asoslab berildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, madaniy turizm mintaqaviy iqtisodiyot tarkibini modernizatsiya qilish, yangi ish o'rinlari yaratish, aholi daromadlarini oshirish va hududiy infratuzilmani tubdan yaxshilashda kuchli iqtisodiy vosita hisoblanadi. Samarqand, Buxoro, Xorazm va Farg'ona viloyatlari misolida o'tkazilgan tahlillar turizm infratuzilmasiga kiritilgan investitsiyalar yuqori multiplikativ samara berishini va hududiy yalpi mahsulot tarkibidagi xizmatlar ulushini barqaror oshirishini isbotladi.

Shu bilan birga, madaniy turizm salohiyatidan to'liq va samarali foydalanish hamda uning mintaqaviy iqtisodiyotga salbiy oqibatlarini kamaytirish uchun bir qator tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim deb hisoblaymiz. Birinchidan, har bir hududning o'ziga xos tarixiy va madaniy xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, diversifikatsiyalashgan turistik klasterlar modelini yaratish va tarmoqlararo logistik hamkorlikni mustahkamlash zarur. Ikkinchidan, sohadagi mavsumiylik muammosini yumshatish maqsadida madaniy tadbirlar, xalqaro hunarmandchilik festivalari va gastronomik turizm yo'nalishlarini kengaytirish lozim. Uchinchidan, hududiy turizm obyektlarini boshqarishda zamonaviy axborot texnologiyalari va Smart-turizm konsepsiyalarini keng joriy etish talab qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, madaniy turizmni barqaror rivojlanish prinsiplari asosida tashkil etish nafaqat moddiy va nomoddiy madaniy meros obyektlarini kelajak avlodlar uchun saqlab qolish imkonini beradi, balki hududiy iqtisodiyotlarning uzoq muddatli barqaror o'sishini ta'minlovchi va aholi farovonligini yuksaltiruvchi strategik poydevor bo'lib xizmat qiladi. Kelgusi tadqiqotlarda madaniy turizmning ekologik barqarorlikka ta'sirini modellashtirish va raqamli platformalar orqali turistik oqimlarni optimallashtirish masalalarini o'rganish rejalashtirilmoqda.

- Saidmatov, S., & Turdiyev, M. (2025). Turizm va qadriyatlar asosidagi yumshoq kuch: O'zbekistonning ziyorat va madaniy meros diplomatiyasi. *Development of education and science in the era of digital transformation*, 1(1), 5-11.
- Turdiyev, M. (2025). Madaniy meros va barqaror turizm: mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirishda o'zaro bog'liqlik. *Journal of new century innovations*, 86(1), 51-56.
- Azizova, S. (2025). O'zbekiston halol turizm infratuzilmasining tahlili. *Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g'oyalar*, 2(4), 76-79.
- Farruxzoda, U. (2026). Ekoturizm: nazariy asoslari va rivojlanish istiqbollari. *Global Journal of Cross-Disciplinary Innovations*, 1(1), 104-106.
- Hadinejad, A., Esfandiari, K., & Skavronskaya, L. (2026). Advancing sustainable tourism behavioural research: A metacognitive perspective. *Current Issues in Tourism*, 29(8), 1609-1628.